

УДК 338.24

Карачина Н.П., к.е.н.

ДЕТЕРМІНАЦІЯ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ СУЧАСНОСТІ

Визначено економічну сутність категорії «модель економічної поведінки підприємств» в контексті еволюції поведінкової теорії. Проведено дослідження варіативності моделей економічної поведінки вітчизняних підприємств в умовах невизначеності та підвищеної ризикованості бізнес-середовища.

The work certainly economic essence of category «model of economic of behavior of enterprises» in the context of evolution of theory of behavior. Also the research models of economic of behavior of domestic enterprises in the conditions of vagueness and enhanceable risk environments of business is made.

Постановка проблеми

Накопичені в процесі еволюції економічних основ сучасної цивілізації проблеми, а також зростання в останній час ролі факторів невизначеності та нестабільності економічного середовища свідчать про актуалізацію завдання пошуку концептуальних варіантів ефективного розвитку сучасного підприємства. Переконані, що основу альтернативного методологічного базису розвитку підприємств складає твердження про перспективність і більш глибоку, порівняно із традиційними підходами, наукову об'єктивність концепції аналізу підприємства на основі всебічного дослідження закономірностей його поведінки. При цьому, розуміючи таку поведінку як складний комплекс поєднання соціально-економічних і ментально-психологічних чинників, виділили як окремий самостійний блок наших досліджень аналіз саме економічної поведінки підприємств та формування моделей їх економічної поведінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У процесі розвитку економічної науки проблеми детермінації моделей економічної поведінки підприємств набули неабиякої актуальності. Вагомий внесок у дослідження типізації економічної поведінки підприємств зробили такі науковці, як Г. Капленко, В. Пастухова, А. Кудінова, О. Малиш, О. Прутська, І. Ансофф, С. Сологуб, Г. Курчєєва, А. Алетдінова, Р. Акофф та С. Гриценко. У той же час достатньо обмеженими є дослідження щодо сутності та варіативності моделей економічної поведінки підприємств, результати яких відображені лише у роботах О. Міклухи, Г. Капленко, Т. Долгопятової та С. Джерасада.

Формулювання цілі статті

Мета наукової роботи полягає у дослідженні та визначенні економічної сутності категорії «модель економічної поведінки підприємств», а також у виявленні спектру різноманітності моделей економічної поведінки сучасних вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу

В умовах висококонкурентного середовища вітчизняних підприємств ефективне вирішення проблеми вибору та формування ефективної моделі економічної поведінки в ринковому просторі є беззаперечно достатньо актуальним і необхідним. Загалом модель поведінки визначає потенційні можливості для визначення спектру стратегічних альтернатив, і – головне – по-суті визначає вибір єдиної (або дуже обмеженої) з цих альтернатив за будь-якої зміни умов, отже стратегія – закономірний прояв моделі поведінки. Поряд із цим модель поведінки підприємства – це прогнозовані і передбачувані дії організації у відповідь на сигнали соціоекономічного та політичного ландшафту, обумовлені

складним комплексом взаємодії внутрішніх підсистем та зовнішнього середовища.

За нашим визначенням, модель поведінки як універсальна категорія представляє собою певний алгоритм дій економічного суб'єкту, які прогножуються з достатньою мірою вірогідності, обумовленою закономірностями системних зв'язків причинно-наслідкового змісту. Отже, модель поведінки здатна висвітлити закономірності як внутрішньоорганізаційного функціонування, так і його наслідків. Основний зміст процесу моделювання поведінки підприємства полягає у досягненні адекватного рівня прогнозування дій підприємства у відповідь на зовнішні та внутрішні зміни, діагностування природи таких дій та визначенні механізму управління ними з точки зору науково обґрунтованих критеріїв і показників можливості досягнення більш вигідного стану.

Достатньо вагомим поряд із обґрунтуванням типізації економічної поведінки є дослідження щодо видів її моделей, як узагальнюючого алгоритму закономірних дій та діяльності. Аналіз результатів наукових пошуків виявив обмеженість та недостатність досліджень в даному напрямку, що представлено лише роботами О.Міклухи, Г. Капленко, Т. Долгопятової та С. Джерасада.

Так, вивчаючи стратегії управління підприємством в умовах надзвичайної діяльності, О.Міклуха особливу увагу зосередив на стратегічній поведінці підприємства та виборі стратегічної моделі поведінки підприємства у визначених умовах [1, с. 187]. Зокрема, запропонований алгоритм вибору стратегічної моделі поведінки підприємства в умовах надзвичайної діяльності між консервативною та активною моделлю. Консервативна модель забезпечує збереження господарських зв'язків, старої структури і асортименту продукції, зниження обсягів господарської діяльності (скорочення працівників,

проведення ремонту власними силами, зниження заробітної плати) та згортання інвестиційних проектів. Активна модель вимагає пошуку можливостей для встановлення нових господарських зв'язків, розробки нових проектних рішень, залучення інвестиційних коштів, зміни в організаційній структурі підприємства, зміни асортименту і структури випуску продукції та нарахування заробітної плати в залежності від результатів діяльності. Доцільно зазначити, що крім наведених результатів, С. Джерасад виділив найпоширеніші моделі інвестиційної поведінки фірм в ринковій економіці: модель акселератора, модель максимізації вартості фірми, модель вірогідності підстроювання капіталу, модель відтворювальних інвестицій, модель стратегічних інвестицій, модель інноваційного розвитку. Крім цього, інвестиційну поведінку підприємств в трансформаційній економіці розподіляють на три групи. До першої відносяться ті моделі, які однаково успішні як в ринковій, так і перехідній економіці. До другої можуть бути віднесені моделі, які в трансформаційній економіці можуть мати обмежений характер, що пов'язано із неадекватністю необхідних для них умов. До третьої групи включаються такі моделі, що представляються особливо актуальними в трансформаційний період [2, с. 7].

На основі більш прикладних результатів в розрізі вибіркового дослідження поведінки суб'єктів господарювання, темпів та механізмів їх адаптації до ринкових умов Г. Капленко пропонує виділити три моделі економічної поведінки підприємств: деструктивну, конструктивну та змішану. Ці моделі характеризуються в цілому сукупністю дій та заходів, які пов'язані із пошуком, створенням, збереженням, розширенням і використанням місць прикладання зусиль, відповідних джерел одержання і розподілу доходів, або ж навпаки, з обмеженням та згортанням активності на ринку [3, с. 11].

Водночас Т. Долгопятова, вивчаючи адаптацію підприємств до швидкозмінних перехідних умов протягом 1991-1995 років, відокремила три моделі поведінки: наближена до дореформованої, ринкова і змішана [4]. Однак при цьому зазначає, що подібна класифікація є достатньо умовною, так як передбачає можливість узагальнити всю різноманітність явищ, що спостерігаються, при русі від адміністративної системи до ринку. Поглиблення досліджень виявило, що домінуючою моделлю поведінки є виживання, що проявляється в намаганні збереження традиційних та формуванні нових економічних відносин. Відповідно основний напрямок функціонування підприємств – збереження його цілостності, включаючи трудовий колектив, контроль адміністрації, основні зв'язки з контрагентами, традиційні джерела розвитку і види діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень

З урахуванням викладеного та з огляду на проблемно-орієнтований характер моделей економічної поведінки підприємств вважаємо за необхідне їх подальше уточнення та деталізацію на основі прикладних досліджень вітчизняних підприємств. Це в свою чергу обумовить формування ефективних рішень та алгоритму дій як наслідку реалізації моделі поведінки на основі можливого використання імітаційних, експертних та оптимізаційних моделей.

Список використаних джерел

1. Міклуха О.Л. Моделювання стратегії управління підприємством в умовах надзвичайної діяльності // Вісник Українського державного університету водного господарства та природокористування. Економіка. Збірник наукових праць. Випуск 11. – Рівне: УДУВГП, 2004. – С. 185-190.

2. Джерасад С. Інвестиційна поведінка суб'єктів господарювання в трансформаційній економіці: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2005. – 12 с.

3. Капленко Г.В. Формування економічної поведінки підприємств: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Л., 2005. – 20 с.

4. Долгопятова Т. Государственные предприятия: модели трансформации // Инвестиции в России. – 1999. – №2. – С. 27-36. [Електронний ресурс].

Режим доступу: <http://www.shop.ivrv.ru/index.php?productID=367>